

8.3. კომერციული ბანკის ლიკვიდობის მართვა

კომერციული ბანკების მიერ ლიკვიდობის მართვა საბანკო მენეჯმენტის უმნიშვნელოვანესი ელემენტია და გულისხმობს ღონისძიებათა კომპლექსს, რომელიც მიმართულია, ერთი მხრივ, საბანკო სისტემის, მეორე მხრივ კი, ცალკეული კომერციული ბანკების ლიკვიდობის უზრუნველყოფისაკენ. აქედან გამომდინარე, ლიკვიდობის მართვა შეიძლება განვიხილოთ ორი მიმართულებით: ცენტრალური ბანკის მხრიდან საბანკო სისტემის ლიკვიდობის მართვა და თითოეული კომერციული ბანკის მიერ საკუთარი ლიკვიდობის მართვა. ბუნებრივია, განსხვავებულია ამ ორი მიმართულების მიზანი, მეთოდები, ინსტრუმენტები და თვითონ ლიკვიდობის მართვის პროცესი.

1) ცენტრალური ბანკის მიერ საბანკო სისტემის ლიკვიდობის მართვა

როცა ვამბობთ, რომ ქვეყნის ცენტრალური ბანკი უზრუნველყოფს საბანკო სისტემის ლიკვიდობას, ბუნებრივია, ეს გულისხმობს ასევე ყველა ცალკეული საკრედიტო ორგანიზაციის ლიკვიდობას. აქედან გამომდინარე, ცენტრალური ბანკი უზრუნველყოფს ლიკვიდობის შენარჩუნების ხელშეწყობს გარემოსა და ოპერატიული პრევენციის ინსტრუმენტების ნაკრების არსებობას აუცილებლობის შემთხვევაში. ასევე, ცენტრალური ბანკი ადგენს ლიკვიდობის დაცვის სავალდებულო ნორმატივებს საკრედიტო ორგანიზაციებისათვის და აწესებს მათი კონტროლის მექანიზმებს. როგორ უზრუნველყოფს საქართველოს ეროვნული ბანკი საბანკო სისტემის (ანუ ყველა კომერციული ბანკის) ლიკვიდობის შენარჩუნებასა და მართვას?

როგორც გასული მასალიდან გვახსოვს, საბანკო სისტემის ლიკვიდობის შენარჩუნება საქართველოს ეროვნული ბანკის ერთ-ერთი მთავარი ამოცანაა. აქედან გამომდინარე, ეროვნული ბანკის მხრიდან საბანკო სისტემის ლიკვიდობის მართვის მთავარი პრიორიტეტი ბანკთაშორის ფულად ბაზარზე მოკლევადიანი საპროცენტო განაკვეთის რეგულირებაა, რითაც იგი აღწევს თავის ძირითად მიზანს – ფასების სტაბილურობას. აღნიშნული მიიღწევა იმით, რომ ეროვნული ბანკი გავლენას ახდენს მოკლევადიან საპროცენტო განაკვეთებზე, რომელთა ცვლილება გადაეცემა უფრო გრძელვადიან განაკვეთებს და, საბოლოო ჯამში, გავლენას ახდენს ერთობლივ მოთხოვნასა და ფასებზე.

თავდაპირველად, ბანკთაშორის მოკლევადიან ფულად ბაზარზე სასურველი საპროცენტო განაკვეთის მისაღწევად ეროვნული ბანკი ახდენს ლიკვიდობაზე მოთხოვნის პროგნოზირებას. ამის შემდეგ იგი რეფინანსირების ოპერაციების მეშვეობით მიაწვდის ბაზარს ლიკვიდობას (მოკლევადიან კრედიტებს) იმ მოცულობით, რაც უზრუნველყოფს ფულად ბაზარზე სასურველი საპროცენტო განაკვეთის (მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი) ჩამოყალიბებას. იმ შემთხვევაში, თუ ჩამოყალიბებული საპროცენტო განაკვეთი აღემატება მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთს, ეროვნული ბანკი გაზრდის რეფინანსირების სესხებით ლიკვიდობის მიწოდებას ბაზარზე იმ მოცულობით, სანამ საპროცენტო განაკვეთი არ დაუახლოვდება პოლიტიკის განაკვეთს და, პირიქით, თუ საპროცენტო განაკვეთი ნაკლებია პოლიტიკის განაკვეთზე, ეროვნული ბანკი ამცირებს რეფინანსირების სესხებით ლიკვიდობის მიწოდებას.

რეფინანსირების ოპერაციები მოქმედებს აუქციონების მეშვეობით, რომლებიც იმართება კვირაში ერთხელ. კომერციულ ბანკებს რეფინანსირების სესხის აღება შეუძლიათ თავიანთი სასესხო პორტფელის, საერთაშორისო ორ-

განიზაციების მიერ გაცემული გარანტიის უზრუნველყოფით, სადეპოზიტო სერტიფიკატების ან სამთავრობო ფასიანი ქაღალდების გირაოს საფუძველზე. აღსანიშნავია, რომ რეფინანსირების სესხის გირაოდ გამოიყენება მხოლოდ ეროვნული ვალუტით დენომინირებული სესხები. აუქციონის მოცულობა ცხადდება ერთი დღით ადრე, ლიკვიდობის პროგნოზის საფუძველზე.

როგორც გასული მასალიდან გვახსოვს, საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დაწესებული მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნები, როგორც კომერციული ბანკების ლიკვიდური სახსრების მინიმალური მარაგის შექმნა ცენტრალურ ბანკში, სწორედ ცალკეული საკრედიტო ინსტიტუტების ლიკვიდობის მართვას ემსახურება.

კიდევ ერთი ინსტრუმენტი, რითაც საქართველოს ეროვნული ბანკი მართავს კომერციული ბანკების ლიკვიდობას, არის მათთვის დადგენილი ლიკვიდობის სავალდებულო ნორმატივები, რომელთა გაანგარიშების მეთოდოლოგიასა და დაცვის წესებს შემდეგ პარაგრაფში განვიხილავთ.

საქართველოს ეროვნული ბანკის მხრიდან საბანკო სისტემის ლიკვიდობის მართვას ემსახურება ასევე მის მიერ ორგანიზებული „დროის რეალურ რეჟიმში ანგარიშსწორების სისტემა (RTGS)“ და „ბლუმბერგის სავაჭრო სისტემა“. აღნიშნული სისტემები შემდეგ თავებში იქნება განხილული.

2) კომერციული ბანკების მიერ საკუთარი ლიკვიდობის მართვა

რაც შეეხება ცალკეული კომერციული ბანკის მიერ საკუთარი ლიკვიდობის მართვას, ერთი შეხედვით, იგი გამოიხატება ცენტრალური ბანკის მიერ დადგენილი ნორმატივების დაცვით. თუმცა, მეორე მხრივ, ესაა ღონისძიებათა მთელი კომპლექსი, რომელიც მოიცავს ლიკვიდობის პროგნოზს, ანალიზს, შეფასებას, კონტროლსა და რეგულირებას. ამ სირთულის დასაძაბავად უნდა გავითვალისწინოთ, რომ კომერციული ბანკის მიერ საკუთარი ლიკვიდობის მართვა, ფაქტობრივად, ესაა გასულ პარაგრაფში განხილული ლიკვიდობაზე მოქმედი ფაქტორების მართვა.

ბუნებრივია, კომერციული ბანკი მაკროეკონომიკურ და ქვეყნის შიდა, ანუ ობიექტურ ფაქტორებზე, გავლენას ვერ მოახდენს, მაგრამ ლიკვიდობის მართვა მათი მიმართულებით გულისხმობს, რომ იგი მზად უნდა იყოს ნებისმიერი ნეგატიური სცენარისათვის. მზადყოფნა კი არის შესაბამისი მენეჯერების კვალიფიკაცია, პროგნოზირება-კონტროლის ქმედითი სისტემა და ალტერნატიული, ანუ რესურსების მოზიდვის გამოუყენებელი რეზერვების არსებობა.

რაც შეეხება შიდა საბანკო ფაქტორებს, მათზე გავლენის მოხდენა უკვე მთლიანად კომერციული ბანკის მენეჯმენტის ხელშია და მას აქვს (უნდა ჰქონდეს) ყველა ბერკეტი, რათა ეფექტიანად და მინიმალური დანაკარგებით მართოს ლიკვიდობა. ამ მიმართულებით ყველაზე მარტივი გამოსავალი, რა თქმა უნდა, არის ის, რომ შენარჩუნდეს კომერციული ბანკის აქტივებისა და პასივების ისეთი ოპტიმალური სტრუქტურა და ვადებისა და მოცულობების მიხედვით შესაბამისობა, რომ მიღწეულ იქნეს, ერთი მხრივ, მომგებიანობის მაღალი დონე და მეორე მხრივ, ლიკვიდობის ისეთი მაჩვენებელი, რომელიც არ შეუქმნის პრობლემას არც ბანკს და არც მის პარტნიორებს. თუმცა, ასეთი იდეალური და იდილიური მდგომარეობის შენარჩუნება დღევანდელ მეტად დინამიკურ ბიზნესგარემოში ძალზე იშვიათობაა ან მხოლოდ ხანმოკლე პერიოდში შესაძლებელი, ბანკებს უნევთ მუდმივად სიარული „ბენვის ხილზე“ ლიკვიდობასა და მომგებიანობას შორის. როგორ გამოიხატება ეს?

ნებისმიერი კომერციული ბანკის ხელმძღვანელობის წინაშე მუდმივად დგას ორი ურთიერთდამოკიდებული, სასიცოცხლო მნიშვნელობის საკითხი:

- რა ფასად, რა ვადით, რა მოცულობით, რა მიმართულებით და რა რისკად, ანუ რომელ აქტივებში განათავსოს თავის ხელთ არსებული რესურსები?
- რამდენი რესურსია საჭირო, რათა, ერთი მხრივ, უზრუნველყოფილ იქნეს მომგებიანობის სასურველი დონე და, მეორე მხრივ, ლიკვიდური აქტივების მინიმალური მოცულობა, რათა თავიდან აიცილონ გადახდისუნარიანობის პრობლემები, რომელთა წარმოქმნის შემთხვევაში უკვე მომგებიანობას ექმნება პრობლემები.

ცხადია, ამ საკითხების მნიშვნელობა კარგად ესმის კომერციული ბანკის მენეჯმენტს. როგორც აღინიშნა, ჭარბი ლიკვიდობა უზრუნველყოფს მენეჯმენტის „მშვიდ ძილს“, მაგრამ იგი მიუღებელია აქციონერებისათვის, ვინაიდან ნეგატიურად აისახება მომგებიანობაზე, ამიტომ მოკლევადიან პერსპექტივაში ბანკის მენეჯმენტი ცდილობს ლიკვიდობის მხოლოდ მინიმალური დონის შენარჩუნებას, რათა რაც შეიძლება მეტი რესურსი განათავსოს შემოსავლების მომტან („მუშა“) აქტივებში. კომერციული ბანკი ამ შემთხვევაში მუშაობს დამტკიცებული ლიკვიდობის ლიმიტების, ანუ ლიკვიდობის რისკის ზღვარზე და ამით აღწევს შემოსავლიანობის მაქსიმალურ ეფექტს. თუმცა, როგორც აღინიშნა, ასეთი დაძაბული რეჟიმი მხოლოდ მოკლევადიან პერსპექტივაშია შესაძლებელი და სასურველი. რაც შეეხება გრძელვადიან პერსპექტივას, შენარჩუნებული უნდა იქნეს ლიკვიდობის შედარებით მაღალი დონე, რაც, ბუნებრივია, ამცირებს „მუშა“ აქტივების წილს და მომგებიანობის მაჩვენებელს, სამაგიეროდ, შენარჩუნებულია კომერციული ბანკის მდგრადობა, საიმედოობა და გადახდისუნარიანობა.

ცხრ. №8.4-ში ნაჩვენებია დამოკიდებულება აქტივების შემოსავლიანობას, რისკის დონესა და ლიკვიდობის ხარისხს შორის. აქ კარგად ჩანს, რომ რაც ნაკლებია ლიკვიდობა, მით მეტია მისი რისკის დონე და, შესაბამისად – შემოსავლიანობა. რა თქმა უნდა, გამონაკლისია ბოლო, ლიკვიდობის V ჯგუფში შემავალი ფიქსირებული აქტივები (ძირითადი საშუალებები და არამატერიალური აქტივები):

ცხრ. №8.4. კომერციული ბანკის აქტივები შემოსავლიანობის, რისკის დონისა და ლიკვიდობის ხარისხის მიხედვით

აქტივი	შემოსავლიანობა	რისკის დონე	ლიკვიდობის ხარისხი
ნაღდი ფული	უფასო	მინიმალური	უმაღლესი I
ფული საკორესპონდენტო ანგარიშებზე	უფასო ან მინიმალ.	მინიმალური	უმაღლესი I
სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები	მაღალი	მინიმალური	უმაღლესი I
კორპორაციული ფასიანი ქაღალდები	საშუალო	მაღალი	მაღალი II
ბანკთაშორისი კრედიტები	საშუალო	მაღალი	მაღალი II
მოკლევადიანი კრედიტები	მაღალი	საშუალო	საშუალო III
ფაქტორინგული ოპერაციები	მაღალი	საშუალო	საშუალო III
გრძელვადიანი კრედიტები	მაღალი	მაღალი	მაღალი IV
სალიზინგო ოპერაციები	მაღალი	მაღალი	მაღალი IV
ინვესტიციები	მაღალი	მაღალი	მაღალი IV
ფიქსირებული აქტივები	უფასო	მაღალი	მინიმალური V

აქედან გამომდინარე, თითოეული ბანკის მენეჯმენტი (დირექტორატი) თვითონ შეიმუშავებს ლიკვიდობის მართვის საკუთარ სტრატეგიას და უთანხმებს მას აქციონერებს, უფრო სწორად, მათ წარმომადგენელს – სამეთვალყურეო საბჭოს. კომერციული ბანკის მიერ შემუშავებული **ლიკვიდობის მართვის სტრატეგია** – ესაა ღონისძიებათა კომპლექსი, რომელიც მოწოდებულია, განსაზღვროს ლიკვიდობის მინიმალური დონე, ანუ გაავლოს „ნითელი ხაზი“ მომგებიანობასა და ლიკვიდობას შორის, ასევე შექმნეს მისი კონტროლის და მართვის, ანუ წარმოქმნილი სირთულეების აღმოფხვრის ქმედითი სისტემა, რათა ბანკს არ შეექმნას ქრონიკული ლიკვიდობის, შემდეგ კი – გადახდისუნარიანობის პრობლემები.

სანამ გადავალთ უშუალოდ ლიკვიდობის მართვის მეთოდებზე, კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ, რომ კომერციული ბანკის ლიკვიდობა – ესაა ვალდებულებების სრულად და დროულად გასტუმრების უნარი და განვმარტოთ, რა ვალდებულებებზე შეიძლება იყოს საუბარი. ეს ვალდებულებები ორი ტიპისაა: რეალური და პირობითი. რეალური ვალდებულებები გამომდინარეობს ბანკის ბალანსის პასივიდან, ანუ ვადიანი და მოთხოვნამდე დეპოზიტები, ნასესხები სახსრები და ა. შ. რაც შეეხება პირობით ვალდებულებებს, ესაა მიღებული გადანყვებილებები კრედიტის გაცემაზე, მათ შორის, აუთვისებელი საკრედიტო ხაზები, ასევე გაცემული საბანკო გარანტიები, ვალდებულებები ვადიანი გარიგებების მიხედვით და სხვ. ცხადია, ამ და სხვა ვალდებულებების შესრულებას კომერციული ბანკი ახორციელებს თავის ხელთ არსებული ლიკვიდური სახსრების მეშვეობით, ხოლო მათი უკმარისობის შემთხვევაში ახდენს დამატებითი რესურსების მოზიდვას, ანუ ახალი ვალდებულებების აღებას.

ლიკვიდობის მართვის მეთოდების რამდენიმე ნაირსახეობა არსებობს, თუმცა, მათ შორის ყველაზე გავრცელებულია სამი: **(I)** აქტივების მართვა, **(II)** პასივების მართვა და **(III)** აქტივ-პასივების დაბალანსებული მართვა. განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

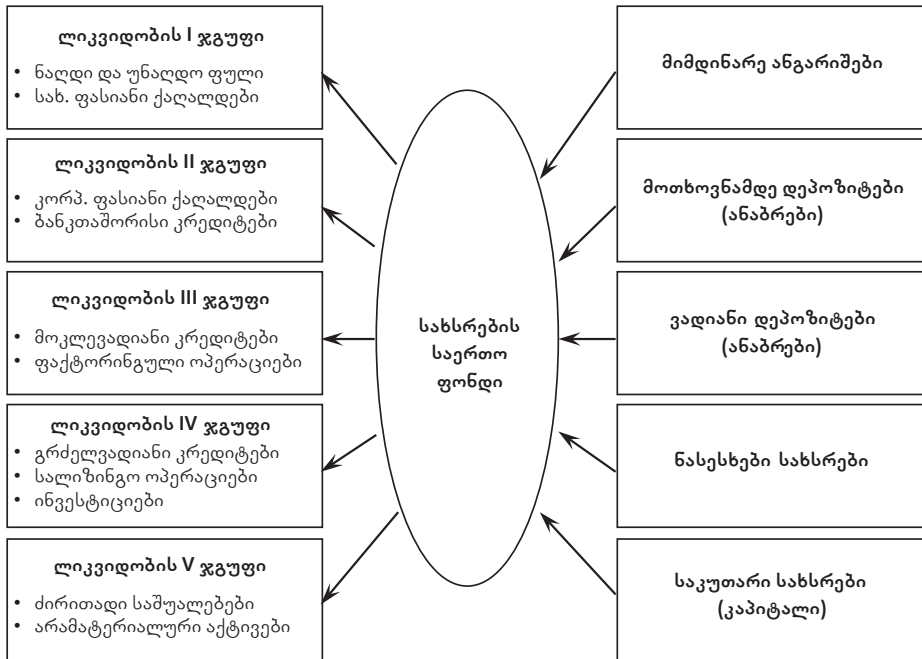
I. აქტივების მართვა გულისხმობს კომერციული ბანკის ლიკვიდობის მართვის მეთოდს, რომლის დროსაც იგი საკუთარი და მოზიდული სახსრების განთავსებას აქტივებში ახდენს იმგვარად (ისეთი სტრუქტურით), რომ მინიმუმამდე დაიყვანოს რისკები, შენარჩუნდეს ლიკვიდობის ზომიერი დონე მაქსიმალურად მიღწევადი შემოსავლიანობის უზრუნველყოფით.

კომერციული ბანკის ლიკვიდობის მართვა კომპლექსური პროცესია, რომელიც ეხება როგორც აქტივებს, ისე მის პასივებს და ამ პროცესის მართვისათვის ორი წყარო არსებობს: შიდა და გარე. აქტივების მართვის მეთოდი გულისხმობს ლიკვიდობის მართვისას შიდა წყაროების გამოყენებას, ანუ აქტივების ისეთი სტრუქტურის არსებობას, რომელიც საშუალებას იძლევა, გადაილახოს ლიკვიდობის ნებისმიერი კრიზისი ერთი აქტივის მეორე აქტივად ოპერატიულად გადაქცევის გზით.

როგორც ვხედავთ, აქტივების მართვის მეთოდი გულისხმობს რესურსების ეფექტიან განთავსებას, ანუ აქტივების ოპტიმალური სტრუქტურის შექმნას, როცა ერთმანეთს შეხამებულია მაქსიმალური შემოსავლიანობა და რისკის მინიმალური დონე (ლიკვიდური სახსრების „საკმარისი“ მარაგი). ამ მეთოდის მთავარი არსი არის ის, რომ იგი მუდმივად ინარჩუნებს ლიკვიდობის დადგენილ დონეს, ანუ მაღალლიკვიდური აქტივების **(I)** და **II** ჯგუფების აქტივები ცხრილიდან №8.4.) დიდ ხვედრით წილს მთლიან აქტივებში, **IV** და **V** ჯგუფების აქტივების მაქსიმალური დონის შეზღუდვასთან ერთად. ყოველივე ამის გათვალ-

ისწინებით, აქტივების მართვის მეთოდი გულისხმობს მის ორ ნაირსახეობას: ა) სახსრების საერთო ფონდის მეთოდი და ბ) სახსრების კონვერსიის, ანუ აქტივების განაწილების მეთოდი.

ა) სახსრების საერთო ფონდის მეთოდი წარმოადგენს აქტივების მართვის ყველაზე მარტივ მეთოდს, რომლის მიხედვით, ყველა რესურსი (მოზიდული სახსრები და საკუთარი სახსრები) თავს იყრის ერთ „საერთო ფონდში“, რათა შემდეგ განაწილდეს სხვადასხვა აქტივში ბანკის შეხედულებისამებრ, ანუ მისი სტრატეგიის შესაბამისად (სქემა №8.1.).

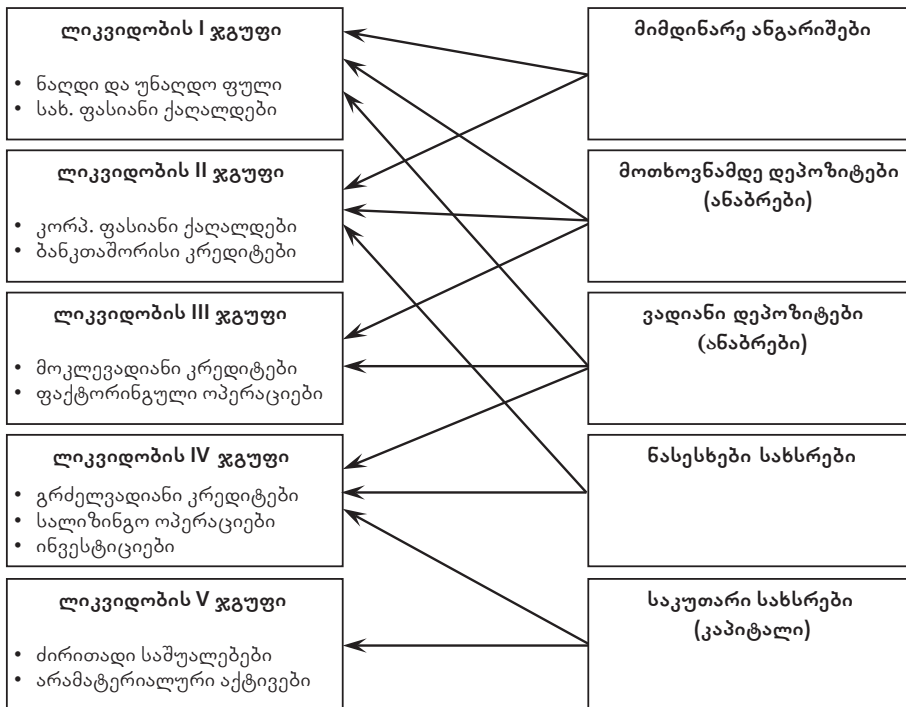
სქემა №8.1. ლიკვიდობის მართვის სახსრების საერთო ფონდის მეთოდი

აღნიშნული მეთოდის დადებითი მხარეა ის, რომ ლიკვიდური აქტივების შესაბამისი მარაგის ფორმირების შემდეგ მენეჯმენტს ეძლევა აქტივების სხვადასხვა მიმართულებით განთავსების თავისუფლება. მეთოდის უარყოფით მხარეს წარმოადგენს ის, რომ მენეჯმენტის გადაწყვეტილება აქტივების ფორმირებისას შეიძლება იყოს სუბიექტური, რამაც შესაძლოა რისკების ზრდა გამოიწვიოს და მასში იგძნობა ლიკვიდური აქტივების საკმარისი დონის დაწესების ზუსტი ორიენტირების დეფიციტი. ამ მეთოდს მეტწილად მცირე ზომის ბანკები მიმართავენ.

ბ) სახსრების კონვერსიის, ანუ აქტივების განაწილების, მეთოდი გულისხმობს რესურსების წყაროებისა და განთავსების მიმართულებების დაკავშირებას ერთმანეთთან ვადებისა და მოცულობების მიხედვით. ამისათვის ხდება მოზიდვის წყაროების დაჯგუფება და ისინი მიემართებიან დაჯგუფებული აქ-

ტივების განთავსების ძირითადი მიმართულებებისაკენ. დაჯგუფების ძირითად კრიტერიუმებს წარმოადგენს ლიკვიდობა და შემოსავლიანობა (სქემა №8.2.).

მეთოდი გულისხმობს, რომ ლიკვიდობის უზრუნველსაყოფად საჭირო ლიკვიდური აქტივების მოცულობა პირდაპირაა დამოკიდებული მოზიდული რესურსების წყაროების ბუნებაზე. როგორც ვხედავთ, ამ მეთოდის მიხედვით, მოკლევადიანი და არასტაბილური პასივები მიმართულია ყველაზე მაღალ-ლიკვიდურ და ნაკლებშემოსავლიან აქტივებში, მაშინ, როცა გრძელვადიანი და სტაბილური პასივები – გრძელვადიან, მაღალშემოსავლიან და უფრო მაღალ-რისკიან დაბანდებებში. მეთოდის ტიპური მაგალითია საკუთარი სახსრები (კაპიტალი), რომელიც, როგორც წესი, განთავსებულია ფიქსირებულ აქტივებსა და გრძელვადიან დაბანდებებში. მეთოდის ლოგიკა არის შემდეგი: ბანკი არ უნდა ყიდულობდეს ძირითად საშუალებებს ან გასცემდეს გრძელვადიან კრედიტებს მოთხოვნამდე ანაბრების ხარჯზე და გრძელვადიანი ნასესხები სახსრები არ უნდა იყოს განთავსებული ნაღდ ფულში ან სახელმწიფო ფასიან ქალაქებში. აქ მეორე მნიშვნელოვანი ფაქტორიც ჩნდება: როგორც წესი, ზოგადად, რაც უფრო გრძელვადიანია მოზიდული რესურსი, მით მეტია მისი ფასი (პირდაპირი და არაპირდაპირი).

სქემა №8.2. ლიკვიდობის მართვის სახსრების კონვერსიის, ანუ აქტივების განთავსების მეთოდი

ამ მეთოდის მთავარი უპირატესობაა ის, რომ სტაბილურობის (ვალიანობის) შესაბამისად დაჯგუფებული პასივების თითოეული ჯგუფის მიხედვით იქმნება ლიკვიდური აქტივების განსხვავებული მარაგი და იგი იძლევა ლიკვიდობის დაგეგმვის, პროგნოზირებისა და მისი ოპტიმალური დონის შენარჩუნების საშუალებას, რაც, თავის მხრივ, „მუშა“ აქტივების ოპტიმალურ დონესაც უზრუნველყოფს.

II. პასივების მართვა გულისხმობს კომერციული ბანკის ლიკვიდობის მართვის მეთოდს, რომლის დროსაც იგი ქმნის საკუთარი და მოზიდული სახსრების მოცულობის მართვის პოლიტიკას. ეს უკანასკნელი საშუალებას იძლევა, ოპერატიულად მიიღოს დამატებითი სახსრები სასურველი აქტიური ოპერაციის წარმოებისათვის. ამ მეთოდს ძირითადად იყენებენ მსხვილი ბანკები, რომელთაც თავიანთი რეპუტაციით და ფინანსური მდგომარეობით აქვთ ფინანსირების გარე წყაროებზე ხელმისაწვდომობის კარგი შესაძლებლობა და იგი განსაკუთრებით პოპულარულია განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში. ეს მეთოდი ბევრად უფრო ახალია, ვიდრე აქტივების მართვის მეთოდი და მის გავრცელებას მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი თანამედროვე ფინანსური ინსტრუმენტების განვითარებამ.

პასივების ფორმირების კუთხით პასივების მართვა გულისხმობს მის სამ ძირითად მიმართულებას: ა) მოზიდული სახსრები, ბ) ნასესხები სახსრები და გ) საკუთარი სახსრები.

ა) მოზიდული სახსრების ფორმირება ხდება კომერციული ბანკების საკასო-საოპერაციო და დეპოზიტური ოპერაციების შედეგად. იგი არის პასივების სტრუქტურის მთავარი შემადგენელი ნაწილი, რომელშიც შედის კლიენტების სახსრები – მიმდინარე ანგარიშები, მოთხოვნამდე დეპოზიტები (ანაბრები) და ვადიანი დეპოზიტები (ანაბრები). ფაქტობრივად, ესაა იმ ვალდებულებათა უმეტესი ნაწილი, რომელთა უზრუნველყოფისათვისაც საჭიროა ლიკვიდური აქტივების არსებობა. როგორც უკვე ვიცით, მათი უმეტესი ნაწილი განთავსებულია ლიკვიდურ და მოკლევადიან, ნაწილი – გრძელვადიან აქტივებში;

ბ) ნასესხები სახსრები წარმოადგენს მთავარ მიმართულებას, რომლის მეშვეობითაც ხდება კომერციული ბანკის მიერ ლიკვიდობის უზრუნველსაყოფად პასივების მართვის მეთოდის რეალიზება. ამ კონტექსტში ნასესხებ სახსრებს მართვად პასივებსაც უწოდებენ და მათი მოზიდვა ხდება ფინანსური ინსტრუმენტების მეშვეობით. ნასესხებ სახსრებში შედის სუბორდინირებული ვალდებულებები, ბანკთაშორისი კრედიტები, სხვა საფინანსო ინსტიტუტების სახსრები, ოვერნაითები, საკუთარი სავალო ვალდებულებების ემისია. ამ მიმართულებით განსაკუთრებით აღსანიშნავია სესხების მიღება ქვეყნის ცენტრალური ბანკიდან. ამ საკითხს უკვე შევეხეთ პარაგრაფის დასაწყისში და როგორც გასული მასალიდან გვახსოვს, საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ გამოყენებული მონეტარული რეგულირების ინსტრუმენტების ნაწილი სწორედ კომერციული ბანკის ლიკვიდობის დეფიციტის დაფარვას ემსახურება. აქ შედის ერთკვირიანი რეფინანსირების სესხები, ერთდღიანი სესხები და დეპოზიტები. იმავე მიზანს ემსახურება ეროვნული ბანკის, როგორც ბოლო ინსტანციის კრედიტორის ფუნქცია;

გ) საკუთარი სახსრები, როგორც პასივების მართვის მეთოდის ერთ-ერთი მიმართულება, გულისხმობს საკუთარი კაპიტალის შემადგენელი ნაწილების მართვას. საკუთარი კაპიტალის მოცულობა და ხარისხი, ასევე მისი წილი

მთლიან პასივებში მუდმივად იცვლება, ამიტომ აუცილებელია ამ სახსრების ანალიზი, რათა არ მოხდეს მისი შემცირება დადგენილ ზღვარს ქვემოთ. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება აქციების ახალ ემისიას, გაუნაწილებელი მოგებისა და სარეზერვო ფონდების მუდმივ ზრდას.

პასივების მართვის მეთოდი ლიკვიდობის უზრუნველსაყოფად დღეს მეტად ფართოდ გამოყენებული საბანკო პრაქტიკაა, მათ შორის, საქართველოშიც და არა მარტო დიდი ბანკები იყენებენ მას წარმატებით. ეს მეთოდი ორგანულად ავსებს აქტივების მართვის მეთოდს და მასთან ერთად უზრუნველყოფს რესურსების მართვის ეფექტიანობის ზრდასა და ბანკების მდგრადობისა და გადახდისუნარიანობის შენარჩუნებას.

ლიკვიდობის მართვის ორი ზემოაღნიშნული მეთოდის დახასიათების შემდეგ შეიძლება ითქვას, რომ პირველი (აქტივების მართვა) იყენებს შიდა წყაროებს, ხოლო მეორე (პასივების მართვა) – გარე წყაროებს. თუმცა, რეალურად, თანამედროვე საბანკო საქმის პრაქტიკა დღევანდელი დინამიკური და ცვალებადი გარემოს პირობებში განაპირობებს იმას, რომ ლიკვიდობის მართვა მოიცავს კომერციული ბანკის საქმიანობის ყველა ასპექტს და საჭიროებს არა მხოლოდ შიდა ან მხოლოდ გარე წყაროების გამოყენებას, არამედ აქტივებისა და პასივების მართვის კომპლექსურ (დაბალანსებულ) მეთოდს. ამ მეთოდზე მოკლედ ქვემოთ.

III. აქტივ-პასივების დაბალანსებული მართვა, როგორც ლიკვიდობის მართვის ერთ-ერთი მეთოდი, გულისხმობს აქტივებისა და პასივების შეთანხმებულ მართვას. ამ მეთოდის არსი გულისხმობს კომერციული ბანკის ქმედებების მიმართვას ისე, რომ მაქსიმალურად დაბალანსდეს აქტივები და პასივები ვადებისა და მოცულობების მიხედვით (გავიხსენოთ ცხრ. №8.3.), ხოლო შემდეგ მაქსიმალურად შენარჩუნდეს ეს თანაფარდობა და მართოს ლიკვიდობა იმ ფულადი ნაკადების შესაბამისად, რომლებიც იწვევენ ამ თანაფარდობის დარღვევას. ამისათვის საჭიროა ღონისძიებათა კომპლექსის არსებობა, რომელიც გულისხმობს შემდეგს:

- ბანკმა თვალყური ადევნოს თავისი ვალდებულებების მოცულობრივ დინამიკას, ვადებს, დაფარვების, ვადამდელი დაფარვებისა და ვადების გაგრძელების სტატისტიკას, ამ ყველა მაჩვენებლის მგრძობელობას გარემო ფაქტორებზე;
- ბანკს უნდა ჰქონდეს აქტივების ტრანსფორმაციის, ანუ ნაკლებლიკვიდური აქტივის უფრო ლიკვიდურ აქტივად გადაქცევის მოქნილი უნარი;
- აუცილებელია პასივების ნაწილში სარეზერვო წყაროების არსებობა, რათა საჭიროების შემთხვევაში მოხდეს მათი მობილიზება;
- უნდა არსებობდეს ლიკვიდობის მართვის მოქნილი წერილობითი პოლიტიკა, მისი დაგეგმვის, პროგნოზის, ანალიზის, ინსტრუმენტების დეტალური ინსტრუქციებით და ყოველივე ამაზე პასუხისმგებელი სტრუქტურული ერთეულებისა და პირების მითითებით;
- რაც მთავარია, ბანკში უნდა არსებობდეს უმაღლესი მენეჯმენტის სრული შეგნება ლიკვიდობის მართვის აუცილებლობისა და იმ საფრთხეების თაობაზე, რომელსაც მისი უგულებელყოფა შეიძლება ატარებდეს.

არ უნდა წარმოვიდგინოთ, რომ ლიკვიდობის მართვის ზემოაღნიშნული მეთოდები და მოდელები არის გამზადებული სცენარები, რომელთა მიხედ-

ვით კომერციული ბანკის ლიკვიდობის მართვა ავტომატურ რეჟიმში შეიძლება განხორციელდეს. რეალურ პირობებში ისინი კვალიფიციური კადრების, გამოცდილებისა და ტრადიციების გარდა, საჭიროებენ ისეთ მნიშვნელოვან დამატებით ელემენტებს, როგორებიცაა მუდმივი ფინანსური ანალიზი და კორექტივების შეტანა ბაზრის კონიუნქტურის ცვლილებისა და ტენდენციების გათვალისწინებით. თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენება, მათემატიკური მეთოდების მოდელის დანერგვა აადვილებს კომერციული ბანკების ლიკვიდობის მართვის ეფექტიანობას, ვინაიდან იძლევა მასზე მოქმედი მრავალი ურთიერთდაკავშირებული ფაქტორის ოპერატიულად და ხარისხიანად გაანალიზების საშუალებას.

ქართული საბანკო რეგულაციით, კომერციული ბანკის დირექტორატმა უნდა შეიმუშაოს ლიკვიდობის მართვის პოლიტიკა და სტრატეგია და დანერგოს მისი პერიოდული შეფასების სისტემა. მანვე უნდა უზრუნველყოს ადამიანური რესურსების მომზადება და მათი კომპეტენციის განვითარება, სახაზინო და საინვესტიციო საქმიანობაზე განსაკუთრებული ყურადღების გამახვილებით.

კომერციული ბანკის ლიკვიდობის მართვის პოლიტიკა იქმნება ბანკის მისიის, ბიზნესსტრატეგიის, კაპიტალის ადეკვატურობის, ადამიანური რესურსებისა და რისკისადმი მიდრეკილების შესაბამისად. მნიშვნელოვანია, რომ ლიკვიდობის რისკის მართვის პოლიტიკა პერიოდულად გადაიხედოს – შეფასდეს, განახლდეს და ფეხდაფეხ მიჰყვეს ბანკის ლიკვიდობის მდგომარეობის, დანიშნულების, ბიზნესსტრატეგიისა და მთლიანი კაპიტალის ცვლილებებს. ბანკს უნდა ჰქონდეს მკაფიო პოლიტიკა დაფინანსების, ანგარიშგებისა და ლიკვიდობის შეფასებისათვის პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებით.

აუცილებელია, ლიკვიდობის მართვის პოლიტიკით ლიკვიდობის მართვისას უფლებამოსილებები მიენიჭოს კონკრეტულ სტრუქტურას, რათა მან განსაზღვროს ბაზარი, ინსტრუმენტები და ოპერაციები შესაბამის მხარეებთან. ლიკვიდობის მართვის პოლიტიკით ასევე უნდა იქნეს გათვალისწინებული პრობლემების გადაჭრა, რომლის დროსაც ყურადღება უნდა გამახვილდეს ლიკვიდობის რისკსა და იმ ფაქტზე, რომ ბანკი აღარ იყოს დამოკიდებული ერთ ან რამდენიმე ინსტრუმენტზე, მხარეზე ან ბაზრის კონკრეტულ სეგმენტზე.

ბანკის ლიკვიდობის მართვის პოლიტიკით ხდება ლიმიტების განსაზღვრა, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ლიკვიდობის უკმარისობა, „გეპ“-ის კონცენტრაცია და დამოკიდებულება რაიმე კონკრეტულ მხარეზე, ინსტრუმენტსა თუ საბაზრო სეგმენტზე. მნიშვნელოვანია, რომ დადგენილი ლიმიტები იყოს თანმიმდევრული და შეესაბამებოდეს გაუთვალისწინებელი მოვლენების დაფინანსების გეგმას, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს ამ გეგმის ეფექტიანი გამოყენება. ლიკვიდობის ლიმიტების დადგენისას მხედველობაში უნდა მიიღებოდეს მინიმუმ შემდეგი ასპექტები:

- რეგულარული დაფინანსების აუცილებლობა ან ჭარბი ლიკვიდობა;
- შესაბამისობა საპროცენტო განაკვეთის რისკის პოზიციებთან;
- საერთო ლიკვიდობა ბანკთაშორის ფულად ბაზარზე და ლიკვიდობის ნაკლებობის შესაძლებლობა წარსული გამოცდილების საფუძველზე;
- საბაზრო საპროცენტო განაკვეთის მოძრაობა და ლიკვიდობის ხელმისაწვდომობა.
- დადგენილი ლიმიტები განხილული და კორექტირებული უნდა იყოს საერთო საბაზრო გარემოს ნებისმიერი მნიშვნელოვანი ცვლილებისას.

გარდა ზემოაღნიშნულისა, მსოფლიო საბანკო პრაქტიკა იცნობს კომერციული ბანკების ლიკვიდობის მართვის სხვადასხვა თეორიას, მაგალითად, ფულადი ნაკადების თეორია, კომერციული სესხების თეორია, მოსალოდნელი შემოსავლების თეორია და სხვ.

8.4. კომერციული ბანკის ლიკვიდობის შეფასება

ნებისმიერი ქვეყნის საბანკო რეგულაცია ითვალისწინებს ეკონომიკური ნორმატივების დანესებას, რომლებიც ავალდებულებს კომერციულ ბანკებს, შექმნან ლიკვიდობის ის მინიმალური მარაგი და აქტივ-პასივების ისეთი სტრუქტურა, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს მათ მიერ ვალდებულებების დროულად და სრულად შესრულების შესაძლებლობა. აღნიშნული პრაქტიკის დანერგვა იყო საქართველოში საბანკო საქმიანობის რეფორმირების ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი.

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დამტკიცებული პირველი დოკუმენტი, რომელმაც დაანება ეკონომიკური ნორმატივები კომერციული ბანკებისათვის, დათარიღებულია 1995 წლის 27 იანვრით. მართალია, იგი არ ითვალისწინებდა ლიკვიდობის სავალდებულო ნორმატივს, მაგრამ, მასში ორი (ხუთიდან) აწესებდა პასივების სტრუქტურის შეზღუდვას, რაც, ფაქტობრივად, მიმართული იყო მოქმედი კომერციული ბანკების ლიკვიდობის რისკის შემცირებისაკენ.

საინტერესო იქნება, დავაკვირდეთ საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის დამტკიცებული ლიკვიდობის რისკის შემცირებისაკენ მიმართული სავალდებულო ნორმატივების ისტორიულ გენეზისს და დავახასიათოთ თითოეული კოეფიციენტი, რომელთა საშუალებითაც ხდება ლიკვიდობის ანალიზი და შეფასება (ცხრ. №8.5.).

როგორც აღინიშნა, პირველ სავალდებულო ეკონომიკურ ნორმატივებსა და ლიმიტებს შორის ორი ნორმატივი ეხებოდა კომერციული ბანკების პასივების სტრუქტურის შეზღუდვას (8.1 და 8.2).

$$\frac{\text{ბანკებიდან მოზიდული სახსრები}}{\text{სულ მოზიდვები (ბანკების გამოკლებით)}} \leq 100\% \quad (8.1)$$

$$\frac{\text{ბანკებიდან მოზიდული სახსრები}}{\text{საკუთარი სახსრები}} \leq 25\% \quad (8.2)$$

სადაც:

ბანკებიდან მოზიდული სახსრები – კომერციული ბანკის მიერ სხვა ბანკებიდან (მათ შორის, ეროვნული ბანკიდან) მოზიდული სახსრებია თვის ბოლოს;

სულ მოზიდვები (ბანკების გამოკლებით) – კომერციული ბანკის მიერ მოზიდული სახსრების საერთო მოცულობაა ბანკებიდან მოზიდული სახსრების გამოკლებით თვის ბოლოს;

საკუთარი სახსრები – კომერციული ბანკის საკუთარი სახსრებია (კაპიტალის ჩათვლით) თვის ბოლოს.